

Lehtiä, kieltä ja politiikkaa

Tutkijat ovat viime vuosina olleet harvasta asiasta niin perin yksituumaisia kuin tasaisen, lineaarisen kasvun kritiikistä. Ainainen laajentuminen, rajojen ylittäminen ja vankka edistysusko on kerännyt kritiikkejä postmodernismiin, postindustrialismiin, teknologiakriittiseen humanismiin, feminismiin, vihreyden ja tulevaisuudentutkimuksen leireistä. Tämä ikään kuin yhdessä hyväksytty uusi kriittisyys ei kuitenkaan ole miltään osin koskettanut tutkijayhteisöjen omaa toimintaa. 'Hyvän pitää laajentua' on käypä lähtökohta tieteellisen maailman omassa käytännössä.

Siksi Suomen akatemian eri toimikuntien päätökset leikata tieteellisten seurojen valtionapuja, ja mikä pahinta, tieteellisten julkaisujen tukea, on herättänyt ymmärrettävää närkästystä. Aiheellisesti voi kysyä, mikä mieli on päättää yhdellä kertaa radikaaleista leikkauksista, kuten joidenkin toimikuntien kohdalla näyttää käyneen. Ravistelupolitiikka on tuottanut ennenkin huonoa jälkeä, miksi siis uskoa sen tehoon pitkäjänteisen tieteellisen julkaisutoiminnan järjestämisessä.

Yhteiskuntatieteellinen toimikunta ei kuulunut äkkimuutoksen toteuttajiin. Silti moni hakija sai vähemmän kuin oletti. Akatemian puolelta on vaadittu, että seurat maksavat itsekin jotain julkaisuistaan, että julkaisut leviävätkin jollain kohtuudella. Ehkä on ajateltu niin, että akatemia tukee julkaisuja, ei kustanna niitä. Jo tästä on seurannut epävarmuutta ja kysymyksiä yhteisössä.

Miten tilanteeseen tulisi reagoida? Vanha koettu keino on ryhtyä vastustamaan ja kokoamaan tieteellisen yhteisön yhteistä rintamaa. Perustelut ovat käsillä: onhan aivan ilmeisesti kysymys markkinaperiaatteiden tunkemisesta tieteelliseen elämään. Tähän ei siis pitäisi alistua. Tällaista tuohtumusta on helppo aistia tutkijaväen keskuudessa. Tutkija on oikeastaan aina siinä asemassa, että on hakenut rahaa akatemiaalta ja saanut vähemmän kuin on tarvinnut. Sanat »supistaminen» ja »leikkaaminen» luovat suoran henkilökohtaisen uhan. Oma henkilökohtainen kokemus ei kuitenkaan riitä harkinnan pohjaksi, ei edes tieteellisen yhteisön sisällä.

Toinen koettu vaihtoehto on asian unohtaminen. Ehkäpä koko villitys meneekin kohun laskettua ohi? Ehkä asiat hoituvat parhaiten siten, ettei oteta niitä lainkaan huomioon. Jatketaan entiseen tapaan, jolloin hallintomiehet joutuvat pian luopumaan yrityksistään. Tässäkin jäsennyksessä toimija on akatemia ja sen hallinto, tieteellisen yhteisön tulee vain jarruttaa ja hitaasti upottaa tämä tunkeilu. Tämän ajattelun heikkoutena on se mahdollisuus, että tieteellinen yhteisö omilla toimillaan ja omilla ongelmillaan tuottaa sen tilanteen, jota se nyt torjuu ulkoisena uhkana.

Kukaan ei voi olla huomaamatta, että tieteellisiä seuroja ja tieteellisiä lehtiä syntyy jatkuvasti. Lehtiä syntyy uusien virtausten (tiede & edistys, Naistutkimus) tai uusien 'alueiden' kartoittamisen myötä (Hallinnon Tutkimus, Rauhan tutkimus, Oikeus, Nuorisotutkimus, Kulttuuritutkimus, Tiedotustutkimus, Science Studies jne.) Uusia tieteellisiä seuroja on tietysti syntynyt yhteiskuntatieteellisillä aloilla tätäkin vilkkaammin, joten uusien lehtien alkioita on olemassa. Tässä meillä on aito moderni kehitys: eteenpäin, ylöspäin, laajemmalle.

On helppo huomata, että uudet yritykset usein ilmentävät elävintä voimaa tieteellisessä tutkimuksessa ja keskustelussa. Samalla näemme, miten tutkijoiden määrä on kasvanut ja miten uusia painopisteitä on syntynyt. Mutta tälläkin on käänköpuolensa, joka on nojannut rahan jakajien psykologiaan ja käytäntöön. Yhtenä pysyvän alueen — oli se sinänsä miten oikeutettu, hedelmällinen tai dynaaminen tahansa — on ollut vaikea hankkia sellaisia resurssien lisäyksiä, jotka ovat olleet saatavilla 'uusien alueiden' politiikan kautta. Vallitsevalla eriytyemisellä on takanaan yhtä hyvin tieteellisen innostuksen kuin hallinnollisen laajentumisenkin dynamiikat. Nyt akatemiassa kysellään kuitenkin apurahan, ei sen lisäyksen perusteluita. Tilanne on näin varsin arvaamaton ja avoin muutoksille.

Tuloksena kohtaamme voimien loppumisen. Pahimmillaan teemme kavereiden kanssa ihan kivaa lehtea kavereille — niin kauan kuin jaksamme. Lukijakunta ei ehkä olekaan tullut mukana. Kun on paljon lehtiä, voimme saada paperimme aina julkaistua yhdessä tai toisessa julkaisussa. Innostuksemme uuteen alueeseen vie voimiamme, silmäilemme entisiä lehtiä vähän hajamielisemmin. Keskustelut ja keskustelukulttuurit eriytyvät. Tieteen tulosten arviointiin on entistä vähemmän syytä ja foorumeita, kun jokainen saa rauhoitetun erityisyytensä.

Politiikka kuuluu epäilemättä vanhojen ja arvokkaiden lehtien joukkoon. Vanhatkaan lehdet eivät jää ennalleen, kun nuoret ja innostuneet porukat perustavat uusia julkaisujaan. Vanhojen julkaisujen vaarana on jäädä ilmestymään perinteen voimasta, näin kun on tehty ennenkin. Riskinä on lyhyesti sanottuna pystyyn kuoleminen. Ei ole olemassa ainuttakaan tieteellistä perustelua sille, että stagnaatio ja jähmettyminen eivät olisi uhkia myös tieteellisille yhteisöille. Jos ongelmasta ollaan hiljaa, on syytä näiden yhteisöjen yhteisöllisyys, eivät tieteelliset perusteet.

Nyt voimme tarkastella kysymystä valtionavuista ja markkinalueista uudelleen. Vajaa parikymmentä vuotta sitten luotu nuoriso- ja opiskelijärjestöjen valtionapujärjestelmä loi tilanteen, josta olisi ehkä vielä jotain opittavaa. Tietty järjestö rakenne ja sitä vastaava 'poliittinen' kilpailutilanne vakiinnutettiin joka vuosi kasvavien valtionapujen kautta. Järjestöt itsenäistyivät tehokkaasti nuoremmista ikäryhmistä. Opiskelijajärjestön jäsenmäärä saattoi toisaalla ylittää sen vaaleissa saaman äänimäärän. Toisaalla TeiniliittoCOMPASTUI juuri valtionapujensa käyttöön. Jälkiviisaasti voimme arvioida, että ehkä suurempi riippuvuus nuorten — eli 'markkinoiden' — omasta tuesta ja aktiivisuudesta olisi luonut liikkuvamman tilanteen ja ohjannut rahaakin ehkä enemmän nuorten toimintaan.

Tutkimusta markkinoidaan ahkerasti tälläkin hetkellä. Nuoret tutkijat markkinoivat ajatuksiaan professoreille, akatemialle ja erilaisille säätiöille. Pidemmälle aikovat markkinoivat itseään ulkomaisilla foorumeilla. Laitokset markkinoivat kykyjään akatemialle, valtionhallinnolle, kunnille ja etujärjestöille. Nykyinen tilanne tukee siis ase- telmaa, jossa tutkimuksen rahoittajat ja valitsijat ovat keskeinen markkinoinnin kohde. Lehdet ja julkaisut voivat sen sijaan kehittyä suuntaan, jossa ne ovat suhteellisen riippumattomia lukijakunnasta. Tutkimusta ei siten tarvitse välttämättä kovin tosissaan markkinoida laajemmalle lukevalle yleisölle. Ei ole kovin keskeistä kilpailla vaikkapa lahjakkaiden ja ajattelusta kiinnostuneiden opiskelijoiden huomiosta ja ajasta. Tutkijayhteisö voi pikemminkin keskittyä miellyttämään itseään: jokaisen alan kaverin jutut saadaan julki hyvälle paperille painettuna, luki niitä kukaan tai ei, olivat ne painavia tieteen kehitykselle tai ei.

Politiikka-lehden kohdalla voidaan huomata, että se on toki hankkinut varsin laajan lukijakunnan suhteessa muihin yhteiskuntatieteellisen alan julkaisuihin. Lehteä julkaistaan selvästi olemassa olevalle yleisölle, kiitos edellisten toimitusten. Vertailu Sosiologia-lehteen — alan toiseen vanhaan suuruuteen — paljastaa kuitenkin kiinnostavia eroja. Kuluvan vuosikymmenen aikana Politiikka on julkaissut vuosittain keskimäärin 2—5 painoarkkia enemmän tiedettä ja tutkimusta kuin kilpailijansa, jolla on takanaan suurempi levikki ja suurempi kirjoittava ammattikunta. Vain vuonna 1986 Sosiologia oli selvästi vuolassanaisempi. Voidaan siis huomata, että eri aloilla vallitsee erilaisia julkaisukulttuureita. Karsinta ja kolleegoiden työn arviointi on ilmeisesti ollut perinteisesti vaikeaa politiikan tutkimuksessa, jossa erilaisia suuntauksia on riittänyt. Tilanne muuttuu kovin hankalaksi silloin, kun enenevästi puhutaan tieteen ulkopuolisen arvioinnin lisääntymisestä. Silloin kun ulkopuolinen, usein varsin mekaanisiin seikkoihin tuijottava arviointi uhkaa laajentua, pitäisi tieteellisestä yhteisöstä löytyä rohkeutta oman työn arviointiin. Toimitukset ovat ristiriitaisessa tilanteessa: ne joutuvat tilaamaan kirjoituksia ja olemaan siten aktiivisen hyvissä väleissä yhteisönsä kanssa. Erityisesti jokainen pyydetyn artikkelin arvostelu tai palauttaminen sotii tätä suhdetoiminnallista rauhaa vastaan.

Tiettyä markkinoiden painetta voidaan siis perustella, koska se sisältää myös tutkimuksen ja julkaisemisen elävyyden vaatimuksen. Tutkimuksen instituution täydellinen autonomia ei valitettavasti merkitse (ideaalisen) tieteen ja tutkimuksen autonomiaa, vaan tämän instituution institutionaalisen olemisen autonomiaa.

Tältä kannalta voimme päätyä siihenkin, että akatemian linjauksilla saattaa olla paitsi todellisia myös hyödyllisiä seurauksia. (Tässä ei tietenkään yritetä eikä voida puuttua yksittäisiä seuroja tai lehtiä koskeviin ratkaisuihin.) Politiikan toimitus ei siten esimerkiksi voi ottaa menestymisensä kriteeriksi mahdollisimman monen mahdollisimman paksun numeron tuottamista.

Olisihan jollain tavalla nurinkurista käyttää työpanos, patistelu ja moralisointipönistus siihen, että saataisiin mahtava aineisto lehteen, joka puolestaan tuottaisi lähinnä epärealistisesti kasvavan valtionavun tarpeen. Tarvitsevatko tieteenalat tällaista itsetuntonsa tekehengitystä, vai tuottavatko ne kohtuullisen luontevasti sen, minä ne tieteen markkinoilla haluavat esiintyä?

Edelliseen voidaan vielä lisätä yksi suhteellisen yleisesti hyväksytty normi: tieteelliset julkaisut eivät liiemmin käsittele tieteellisten yhteisöjen omaan toimintaan ja omiin ratkaisuihin liittyviä ongelmia. Tässä vaitonaisuudessaan tieteelliset instituutiot eivät poikkea radikaalisti muista organisaatioista. Usein vaitonaisuus on ollut niin suuri, että on tarvittu tutkijoita keskustelua virittämään.

Kielen ja politiikan suhteista on kiivailtu viime vuosina ansiokkaan paljon. Käytäväpuheita ja kommentteja on alkanut sävyttää uusi juonne: »Ollaankohan tässä menty liian pitkälle?», »Mitätöidäänkö tässä kaikki muu tutkimus?». Vahingollisin mahdollinen tulos tästä keskustelusta voi olla uusien tieteellisten leirien pystyttäminen. Kielen suuntautuvasta kiinnostuksesta ja sen poliittisuuden oivaltamisesta on tavattoman pitkä jana siihen pisteeseen, jossa kieli otetaan ensisijaiseksi tai ainoaksi hyväk-

sytyksi tutkimuksen kohteeksi. (Kielestä kiinnostunut lukija huomauttaisi vielä, että kyseessä on tuskin mikään yksi »jana» tai »ulottuvuus».) Leirien rakenta(u)misessa tarvitaan yleensä sekä sisäistä että ulkoista ponnistelua. Tutkija, joka nyt haluaa olla toista maata, voi tietysti omiin tarpeisiinsa joko juhlistaa oman kielileirin syntymistä tai vastaavasti jyrkin sanakääntein »irtaantua» tällaisesta, jo-olemassaolevaksi ajatellusta muotileiristä.

Haluan esittää yhden esimerkin tutkijan kielellisten valintojen poliittisuudesta. Suomessakin on viime vuodet käyty varsin pulmallista keskustelua lasten seksuaalisesta (väärin)käytöstä. Tunteilevaa ja keskustelua pahasti yksinkertaistavaa julkisuutta ei ole puuttunut. Tässä tilanteessa Helsingin Sanomat julkaisi 29. 1. 1989 tutkija Osmo Kontulan artikkelin »Insesti oletettua harvinaisempaa». Jätän alan asiantuntijoiden arvioitavaksi sen, onko Kontulalla katetta esittämänsä väitteen tueksi. Tarkastelen ainoastaan Kontulan kielellisiä strategioita.

Kontula perustelee haastattelututkimuksensa erityistä luotettavuutta näin: »Tutkimuksen etuna toisaalta oli se, että kysymyksessä olivat niin sanotut tavalliset nuoret, eivätkä hoitopalveluihin hakeutuneet ongelmanuoret». Heti joudumme kysymään: mikä on tällainen vastakohtajako »tavalliset nuoret» vs. »ongelmanuoret». Onko niin, että »ongelmanuori» on oikeastaan itsekin syypää tilanteeseensa, jolloin parempia ja luotettavampia tietoja voivat antaa »tavalliset nuoret»? Valitut kielelliset vastakohtat kielivät tutkijan halusta alun alkaen siirtää ongelma marginaaliin.

Vakavampi kielellisen strategian tulos on luettavissa Kontulan huipennuksessa: »Insestikeskustelun tunnepitoisuus johtuu paljolti siitä, että lapsen seksuaalisuus on yhä lähes tabuaihe yhteiskunnallisessa keskustelussa. Seksuaalisuutta ei ole haluttu myöntää, eikä sen luontaiselle kehitykselle ole annettu riittävästi tilaa. Lapsen seksuaalisuuden hyväksyminen luonnollisena asiana lisää avointa keskustelua myös insestistä, auttaa ymmärtämään sen osapuolia ja suhtautumaan heihin asiallisesti.»

Osoittaessaan tutkimuksensa pätevyyttä Kontula oli aikaisemmin vakuuttanut, että haastatteleamalla juuri 13—17 -vuotiaita »muistivirheiden osuus jäi... pieneksi». Lopussa hän ilmeisesti muistaa asian koskevan myös aivan pikkulapsia, mutta puuttuu asiaan vain vaatimalla »lapsuuden seksuaalisuuden tunnustamista». Joudumme kysymään, mitä tässä tunnustetaan lapselle, mitä isälle.

Yhteiskuntatieteissä on viimeisen kymmenen vuoden ajan kerta toisensa jälkeen eri tieteenaloidilla opeteltu sitä, miten käsitteitä ei voi siirtää mielivaltaisesti kontekstista toiseen. Jos haluamme tutkia vieraita aikoja tai vieraita kulttuureita, emme voi tehdä tätä työtä omien, tämän päivän käsitteidemme ja jäsenystemme pohjalta.

Puhumme nyt ongelmasta, jossa on kyse aikuisen lapsen kohdistuvasta seksuaalisesta tunkeilusta. Jos aiomme tutkia tällaista aihetta, on alkeellisin vaatimus lähteä lapsen erityisyyden, omalaatuisuuden ja oman tilanteen tutkimisesta. Tämä lapsen erityisyys voidaan kiistää ja mitätöidä heti alkuunsa käsitteellisesti: tuomalla aikuisia kuvaavat käsitteet jäsentämään lapsen todellisuutta. »Seksuaalisuus» on historiallisesti ja sosiaalisesti määräytynyt käsite, joka liittyy erottamattomasti aikuisen todellisuuteen. »Seksuaalisuuteen» liittyvät puhettavat, toimintamahdollisuudet, riskit ja pelitilanteet ovat kovin vieraita lapselle. »Seksuaalisuus» on peli, johon lapsi tutustuu muukalaisena, hitaasti ja vuosien mittaan. Tämä ei tarkoita Freudin löytämien ilmiöiden kiistämistä, se tarkoittaa välttämättömyyttä tulkita nämä ilmiöt lapsen, ei aikuisen kontekstissa.

Puhe »lapsen seksuaalisuuden tunnustamisesta» kiistää lapsen perusoikeuden, oikeuden olla oma itsensä ja tulla sellaisena hyväksytyksi. Michel Foucaultin jälkeen tutkijoiden pitäisi aika hyvin tietää, ettei tämä »lapsen seksuaalisuuden tunnustaminen» poikkea mitenkään olennaisesti »lapsen seksuaalisuuden tukahduttamisen» politiikasta. Kummassakin tapauksessa aikuisen halu projisoidaan lapseen, josta se halutaan joko syntinä kitkeä pois tai siunauksena tunnustaa. Kumpikaan ajattelutapa ei perustele sitä, että inestissä olisi jotain olennaisesti vahingollista lapsen kannalta. Ellei tässä konfliktissa edes yritetä käsitteellistää lapsen maailmaa lapsen erityisyyden kautta, ei lapselle jää oikeuksia puolustautua aikuisen tunkeilua vastaan.

Ainakin tässä tapauksessa olisi suonut, että tutkija olisi paremmin perehtynyt kiensä politiikkaan.

MATTI HYVÄRINEN